Basisconcepten over maatschappelijk onrecht in Eleu context

Anne-Marie Zaat, inspiratiegroep februari 2017

Inhoud

Aanleiding 1
Inleiding 2
ELEUTHEORIE 2
Maatschappelijke onderdrukking 4
Taal 5
Erkenning 6
Eleuconcepten 7
Ontmaskeren van collectieve ingeslikte onderdrukking 8
Bevrijdingsstappen 9

Aanleiding

Binnen eleu hoorde ik vragen als: "*hoe kunnen we in de huidige maatschappelijke context deelnemers (en onszelf) goed ondersteunen*?" Sommige mensen duiden hun eigen problemen als individueel, daar waar wij ze als gevolg van maatschappelijk onrecht zien. Ondertussen maakt lang niet iedereen regelmatig gebruik van de werkvorm 'bevrijdingsstappen'. Sommigen mogelijk omdat ze hun ervaring niet maatschappelijk interpreteren. Anderen werken wel aan maatschappelijke veranderingen, zonder specifiek de werkvorm te gebruiken.

Als laatste: op de leidersdag is een tekst over maatschappelijke ontwikkelingen gedeeld en voorgesteld '**erkenning**' als concept in de werkvorm bevrijdingsstap vaker te gaan gebruiken.

Wat ik wil doen:

Enkele reflecties delen op de Eleutheorie over 'onderdrukking'. En daar een aantal concepten/ begrippen aan toe voegen die m.i. noodzakelijk zijn om goed over maatschappelijke onrechtvaardigheid te kunnen spreken. Daarin zal ik kort ingaan over de plek die 'erkenning" kan hebben.

Doel is niet om nu overeenstemming te zoeken. Daarvoor is de tijd nu te kort. Maar wel: een aantal van mijn inzichten te delen.

Ik ben een activist sinds 1974, en nooit opgehouden. En werk nu 10 jaar op het terrein van mensenrechten en ontwikkelingssamenwerking. Dat maakt dat ik hier vaker over na heb gedacht, en geïnspireerd ben geraakt door anderen, van mening heb verschild en mijn standpunt heb moeten bepalen. Ik deel graag mijn ervaring met jullie. Ik beschouw mijn opvattingen, voor mijzelf en mijn werk, van waarde.

Ik pretendeer NIET dat ik gelijk heb, of mijn mening van meer waarde is dan die van ieder van jullie. Ik claim geen waarheid. Dus ik nodig jullie uit om gerust van mening met me te verschillen. Immers, het feit dat er verschillende meningen bestaan is een teken van maatschappelijke vrijheid .

Inleiding

Eleu context: ondersteunt persoonlijke ontwikkeling naar meer vrijheid.

HOE ? Door theorie, dat wil zeggen: door concepten/ taal, visies ter beschikking te stellen

Door werkvormen:

- **Bevrijdingsstappen:** planning van een volgende activiteit om je situatie en die van anderen te verbeteren
- **Eleugesprekken:** bijkomen en nieuwe kijk ontwikkelen
- **Oefengroepen:** oefenen in communicatie en uitdrukken

Ik wil ingaan op: Eleutheorie, bevrijdingsstappen en enkele opmerkingen over risico van Eleu voor instandhouding van onderdrukking.

ELEUTHEORIE

Centrale begrippen: **Op maatschappelijk niveau**: Rechtvaardige instituties.

Omschrijving binnen Eleu: Van Instituties: .....

Over Rechtvaardigheid: binnen eleu is geen precieze omschrijvingen beschikbaar. Per tijd en plaats en groep verschillen daar de meningen over. Degene die zich er professioneel mee bezig hebben, zoals mensenrechtenactivisten, filosofen, juristen en beleidsmakers, hanteren verschillende omschrijvingen. En zijn het regelmatig oneens.

(Universele verklaring van de rechten van de mens: gaat sterk over INDIVIDUEN. Gevolgd oor pleidooi voor rechten van groepen.)

Mijn omschrijving is geïnspireerd door het werk van Amartya Sen. Hij gaat er van uit dat iedereen recht heeft op een 'menswaardig' bestaan. Hij gaat ervan uit dat, hoewel we het oneens kunnen zijn over sommige definities van Rechtvaardigheid, er extreme

vormen van ONRECHTVAARDIGHEID zijn waarover velen het wel over eens zijn. Zoals: moeten leven in extreme armoede. Moeten leven in sterk vervuilde omgeving.

Voor Amartya Sen is RECHTVAARDIGHEID ten onrechte vaak versmald tot 'gelijkheid van individuen voor het recht' (individuele juridische rechtvaardigheid), maar dat is maar één onderdeel van 'rechtvaardigheid'. Hij geeft als voorbeeld: rechtvaardigheid ten aanzien van deelname aan verkeer, anders gezegd, toegang tot transport. Als in een juridisch systeem iedereen hetzelfde examen moet doen om een rijbewijs te halen en er geen juridische belemmeringen zij een auto te kopen, te tanken en de weg op te gaan. Dat wil nog niet zeggen dat daarmee een rechtvaardige toegang tot vervoer is geregeld. Bijvoorbeeld: als mensen de taal waarin het examen gehouden wordt niet voldoende beheersen, als mensen geen geld hebben om een auto te kopen en benzine en verzekeringen te betalen, noch kennis of geld hebben om eerlijke juridische procedures te voeren bij ongelukken.

Of: toegang tot openbaar vervoer: éénmaal per uur, tot 21.00 uur 's avonds, nog minder het weekend, vooraf bellen.

Hij pleit tegen alleen maar GELIJKE BEHANDELING voor alle INDIVIDUEN als principe voor de oplossing van onrechtvaardigheid. Maar juist voor erkenning van VERSCHIL IN OMSTANDIGHEDEN in omstandigheden waarin diverse GROEPEN leven, en afstemming van maatregelen op deze verschillen.

Daarom moet men maatregelen nemen zodat de uitkomst rechtvaardiger is. Anders gezegd: het EFFECT van maatregelen moet RECHTVAARDIGHEID zijn. Hij dicht aan overheden de taak toe om maatregelen te nemen die rechtvaardigheid bevorderen.

Bijvoorbeeld: ik vind dat alle ouderen recht hebben op goede zorg. Om dat te bereiken denk ik dat het nodig is dat er onder ogen gezien wordt dat er binnen de groepen ouderen verschillen zijn: verschil in toegang tot informatie, verschil in financiële middelen, verschil in 'mondigheid' om voor individuele belangen op te komen, verschillende opvattingen over 'goede zorg'. etc. Maatregelen en wetten zullen hierop afgestemd moeten worden, willen ze in hun UITWERKING rechtvaardig zijn.

Maatschappelijke onderdrukking

Waar meet ik aan af of er sprake is van Maatschappelijk onderdrukking?
Ik wil jullie uitnodigen/uitdagen om dat ook voor jezelf te definiëren !)

Bij feitelijke (in de praktijk) ongelijke TOEGANG tot:

- Informatie en kennis
- Middelen en geld (t.b.v. fysieke overleving en persoonlijke groei)
- Zeggenschap, beslissingsbevoegdheid, macht, recht
- Bescherming en zorg

Wanneer getwijfeld wordt aan het ongeconditioneerd bestaansrecht van ieder mens, respect onthouden wordt, de positieve maatschappelijke bijdrage ontkend wordt, kwalijke eigenschappen worden toegekend, verantwoordelijk wordt gesteld voor zaken waar hij/zij geen invloed op heeft, etc. (Hier zit in: 'niet erkend worden in')

Onderdrukking/ onrechtvaardigheid speelt zich heel vaak af op groepsniveau (maar niet exclusief).

Aan een groep worden (ten onrechte) privileges toegedicht. (Ook als iemand die deel uitmaakt van die groep het daar niet mee eens is en niet om vraagt). Aan andere groepen worden zaken ontzegd. Vaak door instituties, via wetenschap, via gewoontes, als onderdeel van religie of cultuur.

En zowel door leden van de groep zelf, als leden van de andere groep.

In beschrijving en analyse van deze onrechtvaardigheid vindt vaak een VERSIMPELING plaats, die uiteindelijk het zicht op de werkelijke situatie ontneemt en bijdraagt aan verwarring die de acties voor rechtvaardigheid te bemoeilijken en de instandhouding van onrechtvaardigheid bevordert.

Bijvoorbeeld: **de grote 'ismen" waarbij de wereld in tweeën wordt gedeeld.**

Voorbeeld: '**seksisme**': het maatschappelijke systeem dat een rol oplegt aan alle mannen en alle vrouwen, met bijbehorende privileges, belemmeringen, macht, ontkenningen van maatschappelijke waarde, etc. Dit is een complex systeem, waarbij wetenschap, cultuur, religie, wetten, media, verweven met andere onderdrukkingen.

Mannen en vrouwen als groep en individueel vervullen een rol bij de instandhouding en bij het verzet.

Het systeem van 'seksisme' wordt ten onrechte versimpeld tot: Mannen tegen vrouwen, Mannen zijn onderdrukkers, vrouwen zijn onderdrukten.

Momenteel: **‘GENDER’: maatschappelijk toeschrijven van aan specifieke rollen en posities aan mannen, vrouwen en andere. Gendernormen die onder andere uitmonden in machtsverschillen**.

Zowel vrouwen als mannen zijn doelwit van deze onrechtvaardigheid, met verschillende onaangename en relatief aangename’ consequenties voor alle groepen en voor ieder individu.

Taal

Om goed over maatschappelijk onrecht te kunnen spreken heb je woorden, concepten, taal nodig. Ik pleit er voor binnen Eleu meer gemeenschappelijke taal te ontwikkelen waarmee we over onrechtvaardigheid en het proces van maatschappelijke verandering zullen kunnen spreken (zoals we hebben gedaan op de leiders dag)

Een start:

A. Binnen Eleu vermijden we om mensen gelijk te stellen met iets wat ze zouden ZIJN. Maar te spreken over wat ze doen. **Daarom passen concepten als ‘onderdrukkers’ en ‘onderdrukten’ niet binnen de Eleutheorie over onderdrukking.**
We kunnen preciezere woorden kiezen. In concrete situaties kunnen we spreken over: ‘Agent van onderdrukking’ of ‘bijdrager aan’, ‘uitvoerder’ of ‘doorgever’ van onderdrukking.
In de praktijk zijn zowel mannen als vrouwen uitvoerder en doorgever van onrechtvaardigheid. En tegelijkertijd ook doelwit en slachtoffer van onrecht van dwingende gendernormen.

B. Van belang is om woorden te kiezen die duidelijk maken of iemand ‘akkoord’ is, of niet, met en specifieke vorm van onrechtvaardigheid.
C. Van belang is woorden te kiezen die enerzijds de onrechtvaardigheid benoemen en anderzijds ruimte laat voor de ‘mate van slachtofferschap’ (want daar zit de VRIJHEID die Eleu mogelijk bevordert). Twee mensen kunnen dus op zelfde manier ‘Doelwit van het systeem van onderdrukking’ zijn en daarbij kan de mate van slachtofferschap verschillen.
D. Van belang is woorden te kiezen om vormen van ‘verzet’ te kunnen bespreken: ‘Actieve bijstander’: iemand die zich teweerstelt tegen onrecht waar hij/zij niet direct zelf het doelwit van is. Iemand die weigert de uitvoerder van onrechtvaardigheid te worden.
E. Van belang om woorden te vinden om de vormen van meegaan in de onrechtvaardigheid te bespreken: ‘getuige die stilzwijgend oneens is’, ‘getuige die stilzwijgend eens is’.
F. MEE EENS tegenover NIET MEE EENS. ‘De groep mannen’, ‘gemiddeld’, ‘wordt gezien als’, ‘wordt verondersteld om……’, ‘mannen als individu’.

Andere belangrijke termen:

- Ingeslikte onderdrukking, geïnternaliseerde onderdrukking: een eigengemaakt gevoel van minderwaardigheid of van superioriteit
- Verschil tussen ‘mogelijkheid’ en ‘kans’. (Voorbeeld Obama)
- Bij maatschappelijke, collectieve fenomenen is het van belang te spreken in termen van ‘processen’ en ‘mechanismes’ en ‘bijdrage en rol van instituties, in plaats van in individuen. Focus bijvoorbeeld op media en andere instituties.
- Woorden krijgen een kleur van een tijdgeest. Door meerdere woorden als synoniemen te gebruiken open je mogelijkheden: naast ‘onderdrukking’, kunnen we rechtvaardig, wat is ‘fair ‘?
- Woorden nodig om het pad van verandering te kunnen benoemen!

ELEU heeft het nodig deze rij woorden uit te BREIDEN !!!

Erkenning

Wat is het belang van ‘erkenning van’ in spreken over onrecht en het pas er uit ?

Voor mij op drie manieren:

- Iedere onderdrukking gaat mijns inziens gepaard met vormen van ‘ontkenning’. WAT wordt ontkend verschilt per onderdrukking. Bijvoorbeeld: van de maatschappelijke bijdrage van een groep (bijvoorbeeld van mensen zonder kinderen)
- Op het moment dat je een onderdrukking benoemt, zal die vaak ontkend worden
- Als je doelwit bent geweest van onrecht, is erkenning van wat je is aangedaan een belangrijk element in het genezingsproces. Dus na een periode van lijden, is het van belang dat dat lijden erkend wordt. Bij voorkeur zowel ‘maatschappelijk’, als ook door de ‘agenten’. (Rechtszaken die dader veroordelen, maar waar dader niets zegt, voelen deels goed, maar deels onbevredigend voor het slachtoffers)

Erkenning is tegengif tegen ontkenning. Als iemand niet goed weet te benoemen welke onderdrukking er speelt (of er sprake is van onrechtvaardigheid), kan de vraag: “wat wordt niet erkend” hem/ haar op het spoor zetten.

Eleuconcepten

Naast de nieuwe concepten, hebben we ‘oude’.
Belangrijke eleu-onderwerpen/concepten die helpen om te spreken, denken en betekenis geven aan rechtvaardigheid, onderdrukking en populisme etc..

Deze eleu-concepten zijn al uitgelegd, maar niet specifiek in de context van rechtvaardigheid, of huidige maatschappelijke politieke ontwikkelingen geplaatst. Omdat veel van onderstaande eleuconcepten onvoldoende bekend zijn of nooit in een matschappelijke context zijn geplaats, en bovenstaande concepten geen gemeengoed zijn, missen we gemeenschappelijke woorden, taal.

A

- Complexiteit accepteren, actievoeren tegen de aanname dat ‘simpel beter is dan complex’
- Edgar Morin: argwaan tegen de neiging de uiteindelijke enige “echte” belangrijke oorzaak: alles is biologisch, materieel, psychologisch, sociologisch, maatschappelijk economisch én unieke historie van persoon of groep.
- Argwaan en verzet tegen iedere tweedeling!! (waar veel -“ismen” aan lijden)

B

- Werkwoord “zijn”: een mens DOET i.p.v. IS. Zit ruimte in voor verandering in, wat goed is tegen ontmoediging en voor hoop
- Eleu moedigt aan weg te blijven van definities, meer naar omschrijvingen, beelden, gedichten, etc.
- Identiteiten: hoe die zich construeren (in tijd en plaats)

C

- Als verschil van mening dreigt: preciezer gaan spreken. En dan vooral: tijd en plaats /context inbrengen
- TIJD inbrengen: besef dat maatschappelijke normen voortdurend in ontwikkeling zijn, dus ook ‘rechtvaardigheid’. En dat dat voor alle landen en culturen geldt!
- CONTEXT inbrengen
- Dialoog in plaats van overtuigen (leren te Denken in netwerken)

D.

- Meerdere maatschappelijke normen spelen, en PER CONCRETE SITUATIE kies je welke je het meeste gewicht geeft
- Morele normen, noch positieve kwaliteiten zijn geen enig-eigendom van één groep: niet alleen katholieke kennen naastenliefde, niet alleen vrouwen kennen zorgzaamheid. (Ditzelfde geldt voor kwalijke eigenschappen)

Ontmaskeren van collectieve ingeslikte onderdrukking

Wat ik beschouw als het specifieke van onderdrukking in onze tijd en cultuur: Nederlandse (Europese) cultuur: Om collectieve ingeslikte onderdrukking te ontmaskeren. ZONIET DAN GEVEN WE HEM DOOR EN DRAGEN WE ER AAN BIJ.

Ik noem enkele onderwerpen, maar hierover hoeven we het nu niet eens te zijn:

- Concurrentie is GOED. Strijd als vanzelfsprekende 'Natuur', terwijl samenwerking de basis van de natuur is. (Foute uitleg van Darwin). En dat de natuur 'goed 'zou zijn, dus een MORAAL in zich zou dragen.
- Consumentisme, 'produceren', 'Nut voor de samenleving', Tijd (Efficiëntie),
- Onze plaats in de tijd: het minimaliseren van ons collectieve maatschappelijke rentmeesterschap van het goede dat is opgebouwd. En van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheden van onze instituties, voor het (huidige en toekomstige) welzijn van ons-mensen en van de hele leefomgeving

En de risico's die Eleu inhoudt.

- Onze verwarring over 'individualiteit', met ontkenning van onze fundamentele verbondenheid. (Eenzaamheid is persoonlijk probleem)
- Individualiteit die ons vertelt dat we 'geestelijk' zo sterk kunnen zijn dat we ons individuele geluk kunnen creëren.
- Zelfstandigheid en onafhankelijkheid als norm, privacy, etc.).
- Geestelijke gezondheidsproblemen. Onwelwillendheid omdat die persoonlijke schuld zijn.

En omdat de huidige tijd sterk geïndividualiseerd hebben geleerd te denken: we zijn ieder voor onszelf verantwoordelijk geworden voor ons geluk en ons 'maatschappelijk slagen', want we zouden het in eigen hand hebben. Gebrek aan middelen, werkloosheid, eenzaamheid, gezondheidsproblemen, problemen met kinderen of ouders, gebrek aan zelfvertrouwen, verslavingen, etc. zijn individuele problemen geworden.

Ik zie ook binnen Eleugroepen veel momenten dat iemand lijdt onder iets, dit individueel duidt en daar onwelwillendheid over zichzelf aan toevoegt.

Eleu draagt risico dat we zeggen: je kunt er zelf anders tegenaan kijken, wat snel opgepakt wordt als: als je het zelf maar anders doet, zul je niet zo leiden, dus je leiden is je eigen schuld. Risico: dat we bijdragen aan onwelwillendheid en bijdragen aan 'volhouden' in plaats van de maatschappelijke context te helpen aan te pakken.

Bevrijdingsstappen

- Achter de methodiek van bevrijdingsstappen zit een WERELD van REFLECTIE, die niet breed bekend is. Herhalen voor leden van groepen zal inzicht in mechanismes van maatschappelijke onrechtvaardigheid én van het pad eruit vergroten.
- Niet alleen vragen: "*welke onderdrukking?*" Maar ook: "*wat vind je onrechtvaardig?*" "*Is er iets wat je niet 'fair" vindt?* "
- NIET op zoek gaan naar grote of kleine 'ismen'

Wat hebben we aan kennis over onderdrukkingen en over 'maatschappelijke groepen', in de context van eleu?
En wat impliceert dit voor de methodiek van bevrijdingsstappen?

- Iedereen leeft in de context van eigen cultuur en maatschappelijke organisatie. We mogen aannemen dat ieder van ons (maar) een gedeeltelijk bewustzijn heeft over de maatschappelijke onrechtvaardigheden en hoe die van invloed zijn op ons pad naar meer (eleu-) vrijheid.
  Zowel voor de onderdrukkingen waar we doelwit van zijn, als de geprivilegieerde posities waar we voordeel bij hebben, zullen ons deels ontgaan. Omdat ze zo breed maatschappelijk geïntegreerd zijn.
- Dit geldt mijns inziens ook voor de momenten dat we (meestal onbewust) 'agent' zijn van onderdrukkingen, dus ze doorgeven: zowel onderdrukkingen waar wijzelf (op de eerste plaats) doelwit van zijn, als waar anderen doelwit van zijn.
- Dit impliceert: natuurlijk zijn wij allemaal onderdrukkers en speelt onderdrukking ook voortdurend tussen Eleumensen. Natuurlijk dragen we allemaal ingeslikte onderdrukking in ons mee, dat leidt tot vormen van slachtofferschap.
- Deze aanname maakt dat we in welwillendheid, over onszelf en onze relaties kunnen spreken.

Kennis van onderdrukkingen van specifieke groepen, maakt dat als we iemand in een Eleu-groep ontmoeten en er mee samenwerken binnen Eleu, kunnen veronderstellen dat die persoon MOGELIJK sporen/ effecten met zich meedraagt/mee torst van die onderdrukking. Psychologisch, in beleving van lijf, in gevoeligheden of moeilijkheden in relaties, consequenties van geld etc. of van de vanzelfsprekende preferente positie). Maar omdat iedere persoon deel uitmaakt van meerdere groepen, en een persoonlijke/individuele geschiedenis heeft, kun je NOOIT voorspellen wat iemand ECHT met zich meedraagt.

We dragen allemaal de (vroegere en huidige) maatschappelijke onderdrukkingen en de consequenties daarvan in ons mee, vaak grotendeels onbewust. Zelfs als we ons hebben verzet, of ons hebben ontworsteld. We kunnen, bijvoorbeeld, overtuigd zijn dat we niet capabel zijn om…., zonder te kunnen duiden dat dat mede een gevolg is van een

specifieke maatschappelijke onderdrukking. We kunnen onze relationele problemen, problemen in ons werk, etc. etc. vaak niet maatschappelijk duiden.

Naar mijn idee hebben we daar – gemiddeld- heel weinig kennis van of zicht op.

Consequentie voor Bevrijdingsstappen

De vraag OF een moeilijkheid past om te behandelen binnen een bevrijdingsstap, vaak moeilijk te beantwoorden is. En dat het antwoord op de vraag: WELKE onderdrukking speelt hier, vaak moeilijk te formuleren is. En: ALS HELPER is het ons ook niet altijd duidelijk welke onderdrukking speelt of we twijfelen of er wel een maatschappelijke onderdrukking speelt.

Vraag:

Hoe kunnen we bijdragen aan het vergroten van het inzicht in maatschappelijke onrechtvaardigheid waar iemand zelf doelwit van is, of waar iemand aan bijdraagt, zonder dat we de ervaring van de persoon voor hem/ haar gaan interpreteren en duiden?